

УДК 94:371(477)

DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283178

Аліна ГУТНИК

доктор філософії у галузі права, старший оперуповноважений сектору кримінальної поліції Калуський районний відділ поліції Головного управління Національної поліції в Івано-Франківській області, вул. О. Тихого, 10, м. Калуш, Івано-Франківська область (hutnyk_alina@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5447-7256>

Бібліографічний опис статті: Гутник, А. (2023). Порівняльний аналіз колабораційної діяльності у закладах освіти під час Другої світової війни та російсько-української війни. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 13/55, 74–89. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283178>.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Мета статті полягає у здійсненні порівняльного аналізу колабораційної діяльності українців з окупантами під час Другої світової війни та російсько-української війни, визначенні спільних і відмінних рис. **Методологічною основою дослідження** є система загальнонаукових та спеціальних методів і підходів, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмета. У роботі використано формально-логічні методи, статистичний та порівняльний методи. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що вперше визначено спільні і відмінні риси співпраці з окупантами у сфері освіти під час Другої світової війни та російсько-української війни. За результатом дослідження зроблено **висновки**, що спільними

© Аліна Гутник, 2023

рисами у колабораційній діяльності у закладах освіти під час Другої світової війни та російсько-української війни є: меркантильні, низькі мотиви її вчинення, а також колабораційна діяльність як спосіб виживання; ідеологічна робота окупаційної влади полягала у створенні у людей уявлення про «звільнення» народу та швидкому відновленні цивільного життя, як спосіб підтвердження благих намірів; проводилося рецензування підручників; здійснювалась антипатріотична політика протягом усього періоду російсько-української війни та після початкового етапу гітлерівської окупації. Відмінними рисами визначено те, що співпраця українців з окупантами у період Другої світової війни не є прикладом класичного колабораціонізму через те, що тогочасна Україна не була самостійною державою. Також під час російсько-української війни існує ідеологічний мотив вчинення колабораціонізму, який полягає у прихильності до комуністичної політики, що є діаметрально протилежним антикомуністичній ідеї німецької влади під час Другої світової. Основним напрямом навчання молоді для німецької окупаційної влади було виховання молоді, готової до праці, натомість для російської окупаційної влади – підготовка до війни. Запропоновано передбачити облік кримінальних правопорушень за кожною частиною статті, яка передбачає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, зазначати мотиви її здійснення, посаду та місце роботи підозрюваного до співпраці з окупаційною владою, що дасть можливість отримати більш детальні й достовірні дані щодо колабораційної діяльності у закладах освіти та здійснювати попередження такого виду злочину.

Ключові слова: колабораційна діяльність; колаборант; окупація; освіта.

Alina HUTNYK

Ph.D. in Law, senior operative of Criminal police sector, Kalush district police department of Main Directorate of the National Police of Ukraine in the Ivano-Frankivsk region, 10, Tykhoho, Kalush, Ivano-Frankivsk region, Ukraine (hutnyk_alina@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5447-7256>

To cite this article: Hutnyk, A. (2023). Porivnialnyi analiz kolaboratsiinoi diialnosti ukraintziv u zakladakh osvity pid chas Druhoi svitovoi viiny ta rosiisko-ukrainskoi viiny [Comparative analysis of collaborative activities of ukrainians in educational institutions during World War II and the russian-ukrainian war]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 13/55, 74–89.* doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283178> [in Ukrainian].

**COMPARATIVE ANALYSIS OF COLLABORATIVE
ACTIVITIES OF UKRAINIANS IN EDUCATIONAL
INSTITUTIONS DURING WORLD WAR II AND THE
RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

***Summary.** The purpose of the article is to carry out a comparative analysis of the collaborative activity of Ukrainians with the occupiers during the World War II and the Russian-Ukrainian war, to identify common and distinctive features. The **methodological basis** of the research is a system of general scientific and special methods and approaches, which provided an objective analysis of the researched subject. The work uses formally logical methods, statistical and comparative methods.*

*The scientific novelty of the work lies in the fact that, for the first time, the common and distinctive features of cooperation with the occupiers in the field of education during the World War II and the Russian-Ukrainian war were determined. According to the results of the research, **it was concluded** that the common features of collaborative activity in educational institutions during the World War II and the Russian-Ukrainian war are: mercantile, low motives for*

committing collaborative activity, as well as collaborative activity as a way of survival; the ideological work of the occupying power was to create in people the idea of the «liberation» of the people and the rapid restoration of civilian life, as a way of confirming good intentions; textbooks were reviewed; antipatriotic policy was carried out during the entire period of the Russian-Ukrainian war and after the initial stage of Hitler's occupation. The distinguishing feature is that the cooperation of Ukrainians with the occupiers during the World War II is not an example of classical collaborationism due to the fact that Ukraine was not an independent state at that time. Also, during the Russian-Ukrainian war, there is an ideological motive for committing collaborationism, which consists in commitment to communist policy, which is diametrically opposed to the anti-communist idea of the German government during the World War II. The main direction of youth education for the German occupation authorities was the education of young people ready for work, on the other hand, for the Russian occupation authorities – preparation for war.

It is proposed to provide for the accounting of criminal offenses for each part of the article, which provides for criminal liability for collaborative activity, to indicate the motives for collaborative activity, the position and place of work of the suspect for cooperation with the occupation authorities, which will make it possible to obtain more detailed and reliable data on collaborative activity in educational institutions and prevent this type of crime.

Keywords: *collaborative activity; collaborator; occupation; education.*

Постановка проблеми: Найближчою до сучасності у часових межах війною є Друга світова, яку часто через масштаби руйнувань, жорстокість та значні людські жертви порівнюють з російсько-українською війною. В обох випадках українські землі чи їх частина перебували під окупацією. Особливе місце для здійснення пропаганди окупаційної влади займають заклади освіти, які стали інструментами для поширення ідеології окупантів. Обидві війни стали випробуванням для закладів освіти, вимагали адаптації та прийняття нових стратегій для збереження освіти. Проведення порівняльного аналізу у цих двох періодах може надати оцінку впливу війни на сучасну освітню

політику в умовах конфліктів та воєн. Історичний досвід може послужити прикладом для прийняття рішень та формування освітнього процесу в подібних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Співпраця з окупантами під час Другої світової війни була предметом дослідження таких істориків, як І. Верба, В. Гайдабура, О. Гончаренко, М. Коваль, О. Потильчак, О. Салата, В. Шайкан. Після початку російсько-української війни (з 2014 р.), окупації та анексії частини України висвітлювати тему колабораційної діяльності розпочали юристи-науковці, зокрема М. Акімов, Д. Андреев та В. Булаєв, П. Гай-Нижник, О. Головкін та І. Сказко, О. Дячко, О. Ілларіонов, В. Кубальський, Є. Письменський, А. Політова, М. Рубашенко, М. Степико та інші. Учені пропонували або розробити окремий закон, у якому визначити поняття та відповідальність за колабораціонізм, або ж доповнити КК відповідними статтями. Після доповнення КК статтю 111-1 «Колабораційна діяльність» (набрання чинності закону 15.03.2022 р.) дослідження колабораційної діяльності у галузі кримінального права здійснювали А. Вознюк, О. Дудоров, З. Загиней-Заболотенко, І. Жук, В. Кубальський, В. Кузнецов, Р. Мовчан, Є. Письменський, М. Рубашенко, М. Сийплові, Н. Стефанів, М. Хавронюк, О. Шармар, К. Янішевська, у галузі кримінального процесуального права – М. Бондаренко, І. Гловіюк, В. Жидков, О. Коваленко, О. Кравчук, у галузі криміналістики – О. Кузьменко, Е. Оржинська, у соціології – О. Зубченко та інші науковці.

Колабораційна діяльність населення з окупантами під час Другої світової та під час російсько-української війни має схожі і відмінні риси, які досі, незважаючи на велику кількість наукових розробок, залишаються недослідженими.

Мета статті: здійснити порівняльний аналіз колабораційної діяльності українців з окупантами під час Другої світової війни та російсько-української війни, визначити спільні і відмінні риси.

Виклад основного матеріалу. У роки Другої світової війни співпраця українців з німецькими окупантами не була прикладом класичного колабораціонізму. Українці не зраджували своєї держави, адже такої не існувало (Дзьобак, 2008, с. 254;

Гетьманчук, 2022, с. 143–144). Протягом перших 20 років влади більшовиків українському народові довелося пережити колективізацію, дві голодівки (1921–1922 рр. та 1932–1933 рр.), масові репресії, масштабні депортації тощо. Вищезначені події не могли прищепити любов і патріотизм до новоутвореної «батьківщини» (Дзьобак, 2008, с. 254).

В основі колабораціонізму лежали мотиви, що є загальними для окупованих теренів: ворожість до радянської влади (через репресії, розкуркулення тощо), меркантильні інтереси (заробітна плата, хабарництво, майно вбитих, отримання владних повноважень), співробітництво з окупантами як стратегія виживання та інші (Бородіна, 2017, с. 56).

Аналізуючи роботи В. Гайдабури, В. Шайкан, К. Курилишин, О. Салата підсумовує, що, незважаючи на тимчасову окупацію німецькою армією території України, інтелігенція продовжувала мистецьку та наукову діяльність, іноді співпрацюючи з «новою» владою, найчастіше щоб зберегти національну культуру та традиції (Салата, 2016, с. 31).

Іншу причину співпраці з окупантами зазначає В. Горобець, який вважає, що інтелігенція, пішла на такий крок з мотивів виживання. Вирішальну роль у виборі непростого рішення відіграли аполітичні настрої, спровоковані самим радянським режимом ще до початку війни, а результатом стало пристосуванство щодо окупаційного режиму (Горобець, 2020, с. 101).

До визначених М. Ковалем причин колабораціонізму серед інтелігенції, таких як: пристосуванство, меркантильність, ідеалістичне прагнення прислужитися своїм співгромадянам у непростий час, В. Гінда також пропонує виокремити інші причини: соціальні – забезпечення виживання собі і своїй сім'ї, психологічні – отримання психологічної розрядки від улюбленої справи. А природне бажання захистити себе реалізовувалось через прагнення одержати посвідку працівника, яка до осені 1942 р. автоматично звільняла від примусового вивезення на роботи до Німеччини (Гінда, 2010, с. 712).

Ідеологічна робота на окупованих українських землях відігравала далеко не останню роль у стратегічних і геополітичних планах гітлерівської Німеччини, завданням яких

було: ведення війни передовсім проти більшовизму та його ідеології і нібито несення народу України свободи, звільнення від гніту, високої європейської культури. З іншого боку – відновлення цивільного життя на окупованих територіях у всіх його проявах могло стати яскравим підтвердженням тези про слабкість більшовицького режиму, його нежиттєздатності і близького краху (Шайкан, 2008, с. 211). Загалом, окрім антикомунізму, не було жодної ідеологічної платформи для масштабного колабораціонізму представників культури, освіти, церкви з нацистами (Горобець, 2020, с. 101).

На початковому етапі війни, коли війська вермахту просувалися вперед дуже швидко, виникав певний часовий простір, доки не утворилися ще окупаційні органи влади. Виникав ідеологічний вакуум, який забезпечував сприятливі умови для поширення націоналістичних ідей і широко використовувався ОУН. Освітні заклади швидко ставали осередками пропаганди самостійницької ідеології, особливо в Західній Україні, де значна частина населення нещодавно постраждала від більшовицьких репресій. Особливість ідеологічної боротьби в період окупації полягала у тому, що в різних регіонах мала специфіку. Наприклад, у Західних областях, які були приєднані до СРСР на початку війни, націоналістична ідеологія була більш поширена і більш сприйнятна населенням, ніж у Центральній чи Східній Україні, де десятки років панувала більшовицька ідеологія. Але похідні групи ОУН поступово намагалися проникнути і в ці регіони (Шайкан, 2008 с. 211–212).

Після захоплення німецькими військами значної території республіки, українські націоналісти отримали можливість розгорнути культурно-освітню діяльність у всеукраїнському масштабі, вони відразу скористалися нею сповна. Так, діяли культурно-освітні організації «Просвіта», «Жіноча служба України», «Союз українського національного студентства», «СІЧ». Представники товариств проводили святкування та заходи, приурочені визначним подіям українського народу, читали поезію Т. Шевченка, Лесі Українки, інших українських поетів та навіть співали гімн «Ще не вмерла Україна» (Гінда, 2010, с. 706).

Проте з часом діяльність освітніх установ почала проходити під цілковитим контролем і за активного втручання окупаційних властей. Подібні наради, збори вчителів, авторитет котрих серед населення був досить значним, мали систематичний характер. Їх метою передовсім було залучити вчителів до співпраці з окупаційною владою, зорієнтувати їх на нове ідеологічне спрямування освіти (Шайкан, 2008, с. 212). Перед учителями українських шкіл ставилися такі завдання: виховувати в учнях працелюбність, доброзичливість, акуратність, любов до батьків, повагу до «визволителя України від більшовицького ярма» – А. Гітлера і німецького народу з його культурою (Гінда, 2010, с. 701). Розпочалося рецензування підручників – кожен учитель мав точно за вказівками «обробити» підручники: склеїти чи вирізати сторінки, заклеїти твір, закреслити слово, замінити слова, вирізати зміст тощо. Твори українських авторів були дозовані та обиралися без ідеологічного навантаження (Шайкан, 2008, с. 213–215).

Ідеологічна робота серед населення окупованих територій займала провідне місце в гітлерівських планах покріпачення українського народу і була складовою частиною плану «блискавичної війни». Відкриття насамперед початкових, середніх та ремісничих шкіл засвідчує небайдужість окупантів до дітей і молоді, що вказує на їх розрахунки виховання нового покоління у потрібному напрямі і бажанні назавжди залишитися на українській землі (Шайкан, 2008, с. 216).

Колабораційна діяльність у закладах освіти під час російсько-української війни має деякі відмінні риси від вищеприведеного колабораціонізму під час Другої світової війни. Насамперед це полягає у тому, що співпраця громадян України охоплюється поняттям «класичного» колабораціонізму. На момент російського вторгнення, 20.02.2014 р. Україна була 23 роки самостійною та незалежною державою.

В основі колабораціоністських практик на окупованій території України, а також виявленої лояльності частини місцевого населення до окупаційного режиму лежать мотиви у виді схильності до постсовєцьких ідей під гаслами «русского міра» (політико-ідеологічне підґрунтя) (Письменський, 2020, с. 42), що є відмінним від антикомуністичних мотивів співпраці з

німцями під час Другої світової війни. Інші мотиви вчинення колабораційної діяльності схожі з тими, які існували під час німецької окупації: меркантильні (користолюбство; прагнення, інколи оманливі, збагатитись), низькі (марнославство, помста) мотиви та вимушений колабораціонізм (Письменський, 2020, с. 42).

За даними проведеного аналізу 100 повідомлень про підозру особам, дії яких було кваліфіковано за вчинення колабораційної діяльності у закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК) та які опубліковано на сайті Офісу Генерального прокурора у період з 15.03.2022 р. до 15.04.2023 р. (1 рік 1 міс.) мотивами вчинення колабораційної діяльності у закладах освіти були: ідеологічні та корисливі – 29 випадків; особисті – 15; ідеологічні – 5; політичні – 4; особисті та ідеологічні – 1; особисті та політичні – 1. У 45 випадках не зазначено мотивів вчинення злочину.

Якщо проаналізувати отримані колаборантами посади, то: директором призначено 66 осіб; заступником директора – 7; начальником та в.о. начальника відділу освіти – 6; завідуючем кафедри або відділу – 5; деканом і заступником декана – 5; вчителем – 3; проректором – 3; ректором – 3; помічником ректора – 1; завідувачем дитячого садка – 1 особа. У 24 випадках особи зайняли аналогічні посади, з тими, на яких працювали раніше; у 27 – отримали вищі посади; у 7 – зазначено тільки про наявність досвіду роботи у галузі освіти чи фах педагога, у 48 – відомостей про попереднє місце роботи та займану посаду зазначено не було.

Ця статистика охоплює тільки кримінальні правопорушення, які вчинені після набрання чинності ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність» (15.03.2022). До цього колабораційну діяльність громадян України кваліфікували за ст. 111 КК «Державна зрада». Втім колабораціонізм за цією статтею реєструвався рідко. Наприклад у 2019, 2020, 2021 рр. було обліковано 123, 145, 208 кримінальних правопорушень, передбачених статтею «Державна зрада». Натомість, у 2022 р. (9,5 місяців дії ст. 111-1 КК) за статтею «Колабораційна діяльність» обліковано 3851 кримінальних правопорушень (*Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*, б. д.). Облік кримінальних

правопорушень суто за ч. 3 ст. 111-1 КК не здійснюється. Іншими проблемами є те, що у повідомленнях про підозру не завжди зазначається попереднє місце роботи та посада особи, мотив колабораційної діяльності та й загалом достовірно встановити мотив колабораційної діяльності громадян України, які проживають чи перебувають на тимчасово окупованій території чи території держави-агресора без їх допиту чи опитування неможливо.

Також є випадки коли особи вимушено йдуть на співпрацю з ворогом. Так, у судовому засіданні, під час розгляду кримінального провадження за обвинуваченням гр. О. у вчиненні колабораційної діяльності у закладах освіти, остання зазначила, що 23.06.2022 р. до її сім'ї підійшли військові і запитали, хто вони такі, та де мешкають. При цьому сказали, що з освітян залишилась лише вона, і що їй необхідно працювати. Після чого, їй повідомили, що в понеділок вона має прийти о 09.00 годині на нараду в адміністрацію. Вона погодилася, по-іншому вчинити не могла, оскільки перед нею стояли військові зі зброєю, а вона одна з неповнолітнім сином. Вона мала на меті зберегти свою родину. Виїхати з окупації не могла, бо її брат не транспортабельний і матір пенсіонерка. Вони вирішили залишитися всією родиною разом, навіть в окупації (*Єдиний державний реєстр судових рішень*, б. д.-а). В іншій справі, обвинувачений гр. Д. у судовому засіданні повідомив, що після окупації він втратив роботу. Був вимушений заробляти на життя, а також на годування 28 котів та собак, яких утримував самостійно. Торгуючи на базарі, почув оголошення про набір на роботу до школи. Прийняв рішення влаштуватися на роботу з метою забезпечити проживання. Влаштувався на посаду директора школи, вважаючи, що дітей потрібно все-таки навчати. Стандарти впроваджував шляхом перекладу текстів з української мови на російську. Їздив на наради у м. Балаклію. Давав вказівки зафарбовувати українську символіку у школі, щоб при перевірці не було від влади нарікань та не стало ще гірше. Складав графік роботи школи на 2022–2023 рр., брав участь у наборі школярів до школи у 2022 р. Вважав, що окупація буде довгою, тому влаштувався на роботу, щоб вижити, на меті мав тільки заробляння грошей на життя та утримання своїх котів (*Єдиний державний реєстр судових*

рішень, б. д.-б)А. В обох випадках особи визнавали вину, щиро розкаювалися у скоєному та їх було притягнуто до кримінальної відповідальності.

Аналогічно як під час німецької окупації, російська влада намагається якнайшвидше відновити цивільне життя окупованих територій та показати «визволення» українців від «нацистського режиму Києва». Проведення ремонтних робіт та укомплектування закладів освіти за російськими стандартами супроводжується постійними фото- та відеозвітами, які розповсюджуються у пропагандистських новинах і соціальних мережах.

Навчання дітей у закладах освіти на окупованих територіях супроводжується значним ідеологічним тиском. Якщо у перший період німецької окупації націоналісти змогли поширювати свої ідеї щодо визволення України, створювати культурні осередки освіти молоді, поширювати твори українських письменників, то під час російсько-української війни всі ці дії категорично заборонені. Основними наративами російської пропаганди є виховання дітей у дусі патріотизму та любові до Росії, готовність до військової служби, самопожертва заради «батьківщини». Українську мову повністю виключено з освітнього процесу, вилучаються українські підручники, натомість школи забезпечують російською літературою.

Історики зазначають, що з весни 2022 р. розпочато процес «редагування» шкільних російських підручників. Зокрема, співробітник провідного шкільного російського видавництва висловився про цю ситуацію: «перед нами стоїть завдання – зробити так, ніби України просто немає». У 2023–2024 н. р., відредаговані згідно з кон'юнктурою «спеціальної воєнної операції» підручники мають надійти до школярів (Яремчук & Смирнов, 2023, с. 30). У сучасній російській шкільній літературі вельми помітне посилення десуб'єктивізації України як історичної категорії. Історію кочових спільнот (кіммерійців, скіфів, сарматів), грецьких міст-держав Північного Причорномор'я разом з Кримом розглянуто як складник «истории России»/ «истории нашей страны». Так само подано історію усіх руських князівств пізнього середньовіччя, включно з Галицько-Волинським. Привласнено минуле Півдня України (в

їхній термінології – «Новоросії»), включно з Кримом, у контексті прилучення цих теренів до Російської імперії в XVIII ст. після переможних для неї війн проти Османської держави. Російську політику щодо анексованого імперією 1783 р. Кримського ханату охарактеризовано цілком позитивно. Жорсткі утиски місцевого кримськотатарського населення замовчуються, а переселенську політику, застосовану у цьому регіоні, репрезентовано як ефективну (Яремчук & Смирнов, 2023, с. 19–20). Суспільно-політичні процеси 2013–2014 рр. в Україні, початок гібридної війни Росії проти нашої країни описано цілком співзвучно з їхніми офіційними інтерпретаціями. Зокрема, українську владу, що прийшла 2014 р. на зміну «законно обраного» В. Януковича, автори шкільних підручників розглядають як нелегітимну. Анексію Криму трактовано як «возз'єднання з Росією». Наводиться текст звернення Путіна до Федеральних Зборів РФ від 18 березня 2014 р., в якому «возз'єднання» виправдовується історичними причинами (Яремчук & Смирнов, 2023, с. 26).

Таким чином, можна зробити висновок, що російська окупаційна влада займається не просто рецензуванням шкільних підручників, а й повністю здійснює їх заміну. Нові підручники, за якими навчаються школярі на окупованих територіях, містять неправдиві дані історії України, недостовірну оцінку фактів та подій і спрямовані на підтримання пропагандистських ідей окупаційної політики федерації.

Пропаганда здійснюється не тільки через шкільну програму, але і заклади та заходи позашкільної, неформальної освіти й молодіжні рухи: «Юнармія», «Рух перших», «Орлята Росії», т.зв. «казаки». Ці організації займаються військовою підготовкою дітей.

Різниця між ідеологічним спрямуванням освіти під час німецької та російської окупації полягає у тому, що німецька влада забороняла комуністичні та патріотичні ідеї, готувала українських дітей для роботи, натомість російська – прославляє комуністичні, забороняє патріотичні ідеї та готує дітей до війни. Спільним є те, що у обох випадках окупант видає себе за «визволителів» та вимагає поваги до своєї держави, культури, традицій.

Висновки і перспективи подальших розвідок цього питання. Досліджуючи питання колабораційної діяльності у закладах освіти під час Другої світової війни та російсько-української війни, можна виділити спільні та відмінні риси.

До спільних рис відносимо: 1) мотиви вчинення колабораційної діяльності: меркантильні, низькі, як спосіб виживання; 2) ідеологічна робота окупаційної влади, яка полягає у поширенні думок про «звільнення» народу; 3) швидке відновленні цивільного життя для підтвердження благих намірів; 3) рецензування підручників; 4) антипатріотична політика протягом усього періоду російсько-української війни та після початкового етапу гітлерівської окупації.

До відмінних рис відносимо: 1) співпраця українців з окупантами у період Другої світової війни не є прикладом класичного колабораціонізму через те, що Україна не була самостійною державою; 2) ідеологічний мотив вчинення колабораціонізму під час російсько-української війни полягає у прихильності до комуністичної політики, що є діаметрально протилежним антикомуністичній ідеї німецької влади під час Другої світової; 3) основним напрямом навчання молоді для німецької окупаційної влади було виховання молоді, готової до праці, натомість для російської окупаційної влади – підготовка до війни.

Для отримання більш детальних та достовірних даних щодо колабораційної діяльності у закладах освіти та проведення профілактики щодо вчинення цього злочину доцільно передбачити облік кримінальних правопорушень за кожною частиною ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність», зазначати попередню посаду, місце роботи підозрюваного та мотиви здійснення колабораційної діяльності. Вивчення мотивів вчинення колабораційної діяльності серед освітян є необхідним для зміни підходів до їх підготовки, перевірки кадрів, які працюють з дітьми для недопущення здійснення серед них антиукраїнської та мілітаристичної пропаганди.

Джерела та література

- Бородіна, Т. (2017). Стратегії поведінки місцевого населення Полтавщини під час Голокосту (1941–1943). *Голокост і сучасність*, 1 (15), 39–80.
- Гетьманчук, М. (2022). Сучасні підходи до висвітлення природи, причин та проявів радянського колабораціонізму періоду другої світової війни (1939–1945 рр.). *Літопис Волині*, 27, 142–148. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.23>
- Гінда, В. (2010). Культура, освіта і спорт під час окупації. По інший бік лінії фронту. *Україна в Другій світовій війні: погляд з XXI століття. Історичні нариси* (с. 697–732). Наукова думка, НАН України.
- Горобець, В. (2020). Економічний та культурний колабораціонізм: формула співпраці. *Військово-історичний меридіан*, 1, 84–106.
- Дзьобак, В. (2008). Порівняльна характеристика колаборації населення Росії й України в роки радянсько-німецької війни. *Сторінки воєнної історії України*, 11, 252–276
- Єдиний державний реєстр судових рішень.* (б. д.-а). Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109291970>
- Єдиний державний реєстр судових рішень.* (б. д.-b). Єдиний державний реєстр судових рішень. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109986856>
- Письменський, Є. (2020). *Колабораціонізм як суспільно-політичне явище в сучасній Україні (кримінально-правові аспекти): науковий нарис.*
- Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування.* (б. д.). Головна – Офіс Генерального прокурора. <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
- Салата, О. (2016). Ідеї української літературної еліти на сторінках окупаційної преси 1941-1943 років. *Уманська старовина*, 1, 30–35.
- Шайкан, В. (2008). Українська освіта в добу гітлерівської окупації як засіб ідеологічного протистояння (За матеріалами вітчизняних архівосховищ). *Сторінки воєнної історії України*, 11, 211–217.
- Яремчук, В., & Смирнов, А. (2023). *Аналітичний огляд «Історія України в російських шкільних підручниках з історії».*

References

- Borodina, T.** (2017). Stratehii povedinky mistsevoho naselennia Poltavshchyny pid chas Holokostu (1941–1943) [Behavior strategies of the local population of Poltava region during the Holocaust (1941–1943)]. *Holokost i suchasnist*, 1 (15), 39–80 [in Ukrainian].
- Hetmanchuk, M.** (2022). Suchasni pidkhody do vysvitlennia pryrody, prychny ta proiaviv radianskoho kolaboratsionizmu periodu druhoi svitovoi viiny (1939–1945 rr.) [Modern approaches to highlighting the nature, causes and manifestations of Soviet collaborationism during the Second World War (1939–1945)]. *Litopys Volyni*, 27, 142–148. <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.23> [in Ukrainian].
- Hinda, V.** (2010). Kultura, osvita i sport pid chas okupatsii. Po inshyi bik linii frontu [Culture, education and sports during the occupation. On the other side of the front line]. *Ukraina v Druhii svitovii viini: pohliad z XXI stolittia. Istorychni narysy* (s. 697–732). Naukova dumka, NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Horobets, V.** (2020). Ekonomichni ta kulturnyi kolaboratsionizm: formula spivpratsi [Economic and cultural collaborationism: a formula for cooperation]. *Viiskovo-istorychni merydian*, 1, 84–106 [in Ukrainian].
- Dzobak, V.** (2008). Porivnialna kharakterystyka kolaboratsii naselennia Rosii y Ukrainy v roky radiansko-nimetskoï viiny [Comparative characteristics of the collaboration of the population of Russia and Ukraine during the years of the Soviet-German war]. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy*, 11, 252–276 [in Ukrainian].
- Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen.** (b. d.-a). [Unified state register of court decisions]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109291970> [in Ukrainian].
- Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen.** (b. d.-b). [Unified state register of court decisions]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109986856> [in Ukrainian].
- Pysmenskyi, Ye.** (2020). *Kolaboratsionizm yak suspilno-politychne yavysheche v suchasniï Ukraini (kryminalno-pravovi aspekty): naukovyi narys* [Collaborationism as a socio-political phenomenon in modern Ukraine (criminal and legal aspects): scientific essay. [in Ukrainian].
- Pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia.** (b. d.). [About registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation]. Holovna – Ofis Heneralnogo prokurora. <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro->

[zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2](#) [in Ukrainian].

- Salata, O.** (2016). Idei ukrainskoi literaturnoi elity na storinkakh okupatsiinoi presy 1941–1943 rokiv [Ideas of the Ukrainian literary elite on the pages of the occupation press in 1941–1943]. *Umanska starovyna, 1*, 30–35 [in Ukrainian].
- Shaikan, V.** (2008). Ukrainska osvita v dobu hitlerivskoi okupatsii yak zasib ideolohichnoho protystoiannia (Za materialamy vitchyznianskykh arkhivoskhovyshch) [Ukrainian education during the Nazi occupation as a means of ideological confrontation (Based on materials from national archives)]. *Storinky voiennoi istorii Ukrainy, 11*, 211–217 [in Ukrainian].
- Yaremchuk, V., & Smyrnov, A.** (2023). *Analitychnyi ohliad «Istoriia Ukrainy v rosiiskykh shkilnykh pidruchnykakh z istorii»* [Analytical review «History of Ukraine in Russian school history textbooks»] [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 16.03.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 17.04.2023 р.*